вибір «місць пам'яті», героїзація постатей, трансляція травматичного досвіду поразки в мобілізаційний ресурс, активно застосовувалися самими сучасниками подій задовго до інституціоналізації державної політики пам'яті. Це робить зазначений досвід цінним не лише для історіографії, а й для методики викладання історії національних меншин та бездержавних спільнот у вищій школі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом рецепції міжвоєнного галицького досвіду в сучасних шкільних і вузівських підручниках історії, а також із розробкою конкретних методичних моделей його викладання.

Література:

1. Літопис Червоної Калини (1929–1939) [Електронний ресурс]. *Internet Archive*. URL: https://archive.org/details/litopys (дата звернення: 12.09.2026).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-32

ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МІЖНАРОДНИКІВ: ВІД ІСТОРИЧНОГО ЗНАННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ

Стоян Т. А.
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії міжнародних відносин
та гуманітарних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Актуальність проблеми історичного виміру у фаховій підготовці міжнародників визначається передусім характером сучасних міжнародно-політичних процесів. Зростання конфліктності світової політики, повернення масштабних міждержавних війн, загострення суперечностей навколо ідентичності та політики пам’яті засвідчують, що минуле залишається дієвим чинником міжнародних відносин. Історична пам’ять, колективні травми, конкуруючі інтерпретації минулого та історичні аналогії впливають на сприйняття міжнародних криз, входять до політичної аргументації та використовуються для обґрунтування зовнішньополітичних рішень [3; 4; 6]. Особливо виразно суспільна значущість цієї проблеми виявилася в умовах російської агресії проти України. Війна актуалізувала не лише безпосередні питання безпеки

й міжнародного порядку, а й значно ширше коло історичних інтерпретацій. Звернення до минулого в цьому контексті використовується як для пояснення сучасних процесів, так і для політичної легітимації [5].

Суспільна актуальність проблеми зумовлює і її наукову значущість. Аналіз сучасних міжнародних процесів передбачає здатність бачити їх історичну генезу, довготривалі залежності, тяглість і розриви, роль пам'яті та наративів, критично оцінювати доречність історичних аналогій. Для професійної підготовки міжнародника це ставить питання не лише про обсяг історичних знань, а й про способи їх використання у формуванні теоретичного й аналітичного мислення.

У зарубіжній науковій літературі ця проблематика представлена, зокрема, в дослідженнях напряму Historical International Relations, присвячених співвідношенню історії та теорії міжнародних відносин і можливостям історично орієнтованого пояснення [1; 2]. В українській історіографії помітне місце посідають дослідження російсько-української війни в широкій історичній і міжнародній перспективі, політичного використання минулого та політики пам'яті [5; 6]. Водночас роль історичного виміру у формуванні професійного мислення фахівця з міжнародних відносин залишається менш теоретично осмисленою. Ідеться про те, як змінюється характер використання історичних знань у міру ускладнення професійних завдань.

Метою дослідження є визначення ролі історичного виміру у фаховій підготовці міжнародників та обґрунтування ускладнення способів використання історичного знання у процесі формування теоретичного й аналітичного мислення.

Такий підхід ґрунтується на розумінні історії не як сукупності фактів або ілюстративного матеріалу до теоретичних положень. Історичний матеріал дає змогу перевіряти, наскільки теоретичні положення пояснюють конкретні міжнародні процеси, а теорія пропонує поняття для його впорядкування й осмислення [1; 2]. Отже, професійне використання історії не зводиться до збільшення обсягу фактичних знань.

Історичний вимір фахової підготовки міжнародника пропонується розглядати як наскрізну складову професійного мислення, способи використання якої можуть ускладнюватися разом із характером професійних завдань. Для характеристики різних способів роботи з історичним знанням пропонуємо аналітичну модель, що включає історичне знання, історичне мислення, історично орієнтоване теоретичне пояснення та аналітичну інтерпретацію сучасної міжнародної практики.

Запропонована модель не передбачає чіткої послідовності етапів, а характеризує різні за складністю способи використання історичного знання. Базове знання створює фактологічну основу для розуміння

походження міжнародних явищ, інститутів і практик. Історичне мислення дозволяє простежувати причинні зв'язки та розвиток явищ у часі, співвідносити конкретну ситуацію з ширшими процесами, розрізняти тяглість і зміни. Теоретичне осмислення дає змогу не обмежуватися використанням історичного матеріалу як ілюстрації готової концепції, а перевіряти її пояснювальні можливості та межі застосування. Це створює основу для використання історичного знання в аналізі сучасної міжнародної практики.

У навчальному процесі історичний вимір може виконувати кілька функцій. Передусім він створює контекст для розуміння того, як у часі формувалися актори, інститути, норми і практики міжнародних відносин. Це становить контекстуально-орієнтаційну функцію. Використання історичного матеріалу для осмислення причин міжнародних процесів, співвіднесення теоретичних положень з історичним досвідом і визначення меж застосування концептуальних моделей становить теоретико-пояснювальну функцію. Аналіз сучасних конфліктів і криз потребує врахування їхнього історичного походження, передумов, звернення політичних акторів до минулого та впливу історичних наративів. Це дозволяє говорити про аналітико-інтерпретаційну функцію.

Розгляд навчальних планів бакалаврської та магістерської підготовки міжнародників показує, що історичний матеріал використовується не лише в історично орієнтованих дисциплінах. Він присутній у професійній орієнтації, країнознавчій і регіональній підготовці, вивченні дипломатії, зовнішньої політики, міжнародної безпеки і конфліктів, теорії міжнародних відносин та основ аналітичної роботи. Йдеться не стільки про кількість історичного матеріалу, скільки про способи його використання для пояснення та критичного аналізу міжнародних процесів.

Особливого значення така здатність набуває під час аналізу сучасних конфліктів. Звернення до минулого саме по собі не забезпечує адекватного пояснення міжнародної ситуації. Важливо, які події минулого обираються для такого пояснення і як вони інтерпретуються. М. Мялксоо показує, що боротьба за визнання певних версій минулого може впливати на відносини між державами та їхнє уявлення про власний міжнародний статус [3]. У Російській Федерації політика пам'яті та цілеспрямована інтерпретація історії використовуються для підтримання імперського бачення простору й обґрунтування сучасних політичних претензій [6].

Не менш важливою є проблема історичних аналогій. Вони допомагають осмислювати нову кризу через відомий історичний досвід, але можуть і спрощувати її розуміння. Зовнішня подібність ситуацій здатна приховувати відмінності в їхніх причинах та міжнародному

контексті. На матеріалі реакцій Німеччини, Польщі та Чехії на російське вторгнення в Україну І. Калгоусова, Ю. Фінкель та Ї. Коціан простежують вплив історичних травм і аналогій на інтерпретацію війни та обґрунтування зовнішньополітичного вибору [4].

У цьому виявляється відмінність між історичним знанням і професійним історичним мисленням. Знання історичного прецеденту недостатнє для пояснення сучасної ситуації. Важливо з'ясувати, наскільки минула й сучасна ситуації справді подібні, до яких елементів минулого звертаються політичні актори і з якою метою. Професійне історичне мислення міжнародника передбачає критичну оцінку меж історичного порівняння, реконструкцію генези явища та розуміння того, як минуле використовується в сучасній політиці.

Російсько-українська війна особливо виразно показує значення тривалої історичної перспективи для аналізу сучасного міжнародного конфлікту. Дослідження її міжнародного виміру [5] охоплює ширший контекст змін європейського безпекового середовища та відносин Російської Федерації із сусідніми державами й міжнародними інституціями. Така перспектива дозволяє враховувати імперську спадщину та суперечності політики пам'яті й розглядати війну як процес із власною історичною генезою та широким міжнародним контекстом.

Отже, історичний вимір у фаховій підготовці міжнародників доцільно розглядати не лише як обсяг знань про минуле або зміст окремих історично орієнтованих дисциплін, а як складову професійного мислення. Історичне знання допомагає встановлювати причинні зв'язки, простежувати походження сучасних явищ і співвідносити історичний досвід із теоретичними поясненнями. Робота з минулим потребує критичного ставлення до історичних аналогій та розуміння того, як історія використовується для обґрунтування сучасних політичних рішень. Тому значення історичного виміру визначається не стільки обсягом засвоєного матеріалу, скільки здатністю використовувати його для аналізу сучасних міжнародних процесів.

Література:

1. Lemke T., Szarejko A. A., Auchter J., Barder A. D., Green D., Pampinella S., Srivastava S. Forum: Doing Historical International Relations. *Cambridge Review of International Affairs*. 2023. Vol. 36, No. 1. P. 3–34. DOI: 10.1080/09557571.2022.2044754.

2. Jackson P., Imlay T. International Relations Theory and the Practice of International History. The Oxford Handbook of History and International Relations. Oxford University Press, 2023. P. 137–154. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198873457.013.10.

3. Mälksoo M. Militant Memocracy in International Relations: Mnemonical Status Anxiety and Memory Laws in Eastern Europe. *Review of International Studies.* 2021. Vol. 47, Issue 4. P. 489–507. DOI: 10.1017/S0260210521000140.

4. Kalhousová I., Finkel E., Kocián J. Historical Analogies, Traumatic Past and Responses to the War in Ukraine. *International Affairs*. 2024. Vol. 100, Issue 6. P. 2501–2523. DOI: 10.1093/ia/iiae228.

5. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство / відп. ред. В. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2023. 264 с. DOI: 10.15407/book2-0017516Ukrainian.

6. Лисенко О. Комеморативна політика Російської Федерації як засіб збереження «імперії». Лекція для спецкурсу «Історична пам'ять» / за ред. В. Смолія. Київ : Інститут історії України НАН України, 2024. 36 с. DOI: 10.15407/book8-0018331.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-33

ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНИХ СВЯТ)

Стрільчук Л. В.
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Засади формування державної політики пам'яті в Україні на тридцять п'ятому році незалежності в умовах повномасштабної війни з РФ продовжують залишатися дискусійними. Системні трансформації останніх десятиліть докорінно змінили акценти у підходах до розуміння та вивчення історичної минувшини та ролі у цьому процесі національної історичної пам'яті. На початку 90-х років XX століття, Україна, як і більшість пострадянських республік, успадкувала пам'яттєву мапу «загальносоюзного» зразка із похибкою на національні історичні особливості, із певним набором героїв та визначних подій. Фактично, у період незалежності в українському суспільстві відбувається трансформація історичної пам'яті: уявлень про найважливіші дати та події, національних героїв. Фактично, зміни у національній історичній пам'яті відбувалася на двох рівнях: у державній політиці пам'яті, що головним